

فساد اداری و راهبردهای مبارزه با آن

سید حامد هاشمی

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور استان گیلان
hamed_58h@yahoo.com

سعیده پور امین زاد

دانشجوی کارشناسی مدیریت بازرگانی دانشگاه پیام نور استان گیلان
saeedeh_p68@yahoo.com

و جامع نگر به بررسی موضوع بپردازد. فساد در خریده‌ها و قراردادهای، رشوه، اختلاس، سوءاستفاده از موقعیت چند مورد از فساد اداری در بخش بازرگانی می‌باشد و بهترین و مؤثرترین راهبرد مبارزه با آن استفاده از سیستم تدارکات الکترونیکی است. تدارکات الکترونیکی به گونه‌ای است که تمامی خریده‌ها ثبت شده و امکان سوءاستفاده و تخلف به حداقل می‌رسد. شفاف‌سازی تأمین نیازمندی‌ها از برکات تدارکات الکترونیکی است و اهرم‌های نظارتی متعددی را در ید دستگاه‌های نظارتی قرار خواهد داد. سیستم الکترونیکی تدارکات موجب حذف ارتباطات چهره به چهره و مراجعات مکرر خریداران و فروشندگان می‌شود، این امر منجر به کاهش فساد اداری خواهد شد. یکی از توانمندی‌های این سیستم کاهش فساد در فرآیند تدارکات است. سیستم KONEPS (سیستم تدارکات الکترونیکی بر خط کره جنوبی) توسط برخی از سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان بهترین سرویس تدارکات الکترونیک در دنیا معرفی شده است. وزارت بازرگانی جمهوری اسلامی ایران نیز مطالعات گسترده‌ای را با همکاری همتای کره‌ای خود به‌منظور استفاده از سیستم تدارکات الکترونیکی در کشورمان آغاز کرده و توسط سازمان‌های ذی ربط

فساد اداری / بخش بازرگانی / راهبرد مقابله با فساد /
سیستم تدارکات الکترونیکی / فساد

چکیده

فساد اداری که ناشی از عوامل بوروکراتیک است محصول نظام اداری ناکارآمد، بوروکراسی منفی، نظام مدیریت غیر مؤثر و فقدان نظام شایسته‌سالاری است. بررسی ریشه‌های فساد اداری ما را به دلایلی رهنمون می‌سازد که موجد محیطی است که در بستر آن عوامل انسانی جرأت می‌یابند تا به راحتی با سوءاستفاده از موقعیت شغلی ایجاد شده، دست به اقداماتی بزنند که در پرتو آن حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان نقض و یا حق مسلم فرد یا گروهی به آسانی پایمال یا به ناحق به دیگری واگذار شود. برخی از این دلایل را در ابهام مقررات قوانین و روش‌ها، کیفیت کار نظام دیوان‌سالاری، سطح دستمزدها در بخش دولتی، سیستم تنبیه و مجازات و نظارت‌های سازمانی می‌توان دید. برای مقابله با فساد راه‌حل‌های متفاوتی ارائه شده است این مقاله در تلاش است با رویکردی نوین، ریشه فساد اداری را فراتر از عوامل شکلی و خرد تحلیل نموده و با دید کلان

اقدام به راه‌اندازی زیر ساخت‌های لازم مانند نظام ملی طبقه بندی و خدمات شناسه کالا و خدمات ایران، ملت کارت اصناف، ساماندهی شرکت‌های پخش و مواردی دیگر نموده است.

در این مقاله پس از بررسی علل و عوامل فساد اداری و راهکارهای رفع آن؛ به فساد اداری در بخش بازرگانی پرداخته و به کارگیری سیستم تدارکات الکترونیکی را بعنوان راهبرد مبارزه با آن معرفی می‌نماییم، سپس سیستم KONEPS را به‌طور موردی بررسی نموده و در نهایت عوامل موفقیت این پروژه و زیر ساخت‌های لازم آن بیان می‌شود.

مقدمه

مبارزه با فساد قبل از هرچیز مستلزم شناسایی عمق فساد و همین‌طور شناسایی افراد فاسد و سوءاستفاده کننده است. یکی از اقدامات مؤثر و کارآمد در مسیر مبارزه با فساد اداری، شناسایی مفهوم فساد اداری و دلایل به‌وجود آورنده آن و نیز آثار این پدیده شوم می‌باشد [1]. بررسی پیامدهای فساد اداری نشان می‌دهد که فساد مانع رشد رقابت و موجب خنثی شدن تلاش‌ها در جهت کاهش فقر و تبعیض اجتماعی می‌شود، همچنین فساد باعث تضعیف انگیزه‌ها، موجب زیان‌های اجتماعی یا تضعیف نهادهای موجود، زیان‌های سیاسی یا توزیع ناعادلانه منابع و بالاخره زیان‌های اقتصادی می‌شود. در حال حاضر، فساد به میزان زیادی در جوامع رشد نموده است و پیامدهای ضد توسعه‌ای آن برای همگان آشکار شده است. برخی از دلایل این امر متوجه کاستی‌ها و ساختارهای موجود در نظام اداری است. در کمتر سازمان اداری می‌توان بدون پرداخت رشوه، کاری از پیش برد. در بسیاری از ادارات، سازمان‌ها، وزارتخانه‌ها و شهرداری‌ها تنها رشوه و رابطه به‌جای ضابطه، در انجام امور اداری کارساز است. اعطای پست‌ها در سازمان‌های مختلف نه براساس ضابطه، صلاحیت و شایستگی بلکه براساس رابطه مداری صورت می‌گیرد. تصدی برخی مشاغل و یا عضویت در هیأت مدیره‌های گوناگون با عناوین مختلف همچون مشاور که با هدف ایجاد رابطه و سوءاستفاده از موقعیت شغلی صورت می‌گیرد، امری متداول است [2]. آمار منتشر شده از طرف سازمان شفافیت

جهانی نشان می‌دهد که ایران از نظر سلامت اداری در سال 2005 از کل 159 کشور در رده 93 و در سال 2006 از کل 163 کشور در رده 105 قرار دارد. این آمار نمایانگر افت کشور - از نظر سلامت اداری - است.

امروزه، در سراسر جهان مردم و دولت‌ها با جدیت بیشتر با مسئله فساد مبارزه کرده‌اند. در کنار تحولات بسیار ارزشمند در عرصه مبارزه با فساد، یک نهاد مستقل بین‌المللی با نام «سازمان بین‌المللی شفافیت» [3] در آلمان و با هدف اشاعه اطلاعات و آگاهی برای مبارزه با فساد اداری و افزایش شفافیت در فعالیت‌های مالی دولت‌ها، فعالیت خود را آغاز کرده است [4].

سازمان بین‌المللی شفافیت، هر دو سال یک‌بار کنفرانسی با عنوان «کنفرانس بین‌المللی مبارزه با فساد» [5] برگزار می‌کند. نخستین کنفرانس در سال 1981 با حضور 30 نماینده از کشورهای مختلف جهان در کشور چک برگزار شد و برای نخستین بار «شاخص فساد» [6] را در سال 1995 منتشر کرد. این سازمان، شاخص فساد را مانند سایر متغیرهای اقتصاد اندازه‌گیری و معرفی کرد. شاخص فساد، میزان فساد را از صفر تا 10 نشان می‌دهد. براساس این شاخص، صفر بیشترین فساد و 10 کمترین فساد را نشان می‌دهد [7].

شاخص فساد، طرف عرضه فساد را نشان می‌دهد. بنابراین، سازمان بین‌المللی شفافیت در سال 1999 با بررسی بر روی 19 کشور، شاخص دیگری به نام «شاخص پرداخت کنندگان رشوه» [8] معرفی کرده است. شاخص پرداخت کنندگان رشوه برخلاف شاخص فساد، طرف تقاضای فساد را اندازه‌گیری می‌کند. مقادیر عددی این شاخص‌ها درجه و اندازه فساد را نشان می‌دهند. درجه فساد برای کشورها مانند یک سرطان تعریف شده است که اگر اقدام برای کنترل آن دیر هنگام آغاز شود و به‌عنوان یک پدیده نظام‌مند در تمام ابعاد رسوخ کند، مبارزه با آن امکان‌پذیر نخواهد بود [7]. این شاخص که بر پایه نظرسنجی‌های صورت گرفته و مصاحبه با بازرگانان خارجی تعریف شده‌اند، به گونه‌ای معرف فساد در بخش بازرگانی و داد و ستد بین‌المللی هستند. شاخص‌های یادشده که بین صفر تا ده شماره‌گذاری شده‌اند، طرف‌های عرضه و تقاضای فساد را تبیین می‌کنند و از طرفین

فاسد حکایت دارند. بنابراین، امروزه از دو دیدگاه عرضه و تقاضا فساد قابل اندازه‌گیری است و در بسیاری از پژوهش‌های بین‌المللی، متغیر فساد به‌عنوان متغیر کمی وارد محاسبات و تحلیل‌ها می‌شود [9].

دولت‌ها نقش بزرگ‌ترین بنگاه‌ها را در تمامی کشورها ایفا کرده و بیشترین میزان تقاضا و بالاترین حجم خریدها را در کشور از آن خود کرده‌اند. این اقدامات در قالب فرآیند تدارکات دولتی صورت می‌گیرد. دولت‌ها به‌منظور کنترل و مدیریت این جریان و برای جلوگیری از فساد، قوانین و رویه‌های شفاف و مشخصی را وضع کرده و تمامی دستگاه‌های ذیل حاکمیت موظف به تبعیت از آن سیاست‌ها هستند. بسیاری از کشورها به‌منظور بهینه‌سازی و کاهش هزینه‌های فرآیند تدارکات از یک سو اقدام به کنترل و نظارت بیشتر بر اجرای آن کرده و از سوی دیگر؛ خودکارسازی فرآیند تدارکات را در دستور کار قرار می‌دهند.

از این رو جستجوی راه‌حلی برای مبارزه با فساد در ایران امری ضروری خواهد بود و این که این راه‌حل چیست؟ محور بحث این مقاله است.

1. تعاریف و مفاهیم

1-1. فساد [10]

ریشه فساد فعل لاتین Rumpere به‌معنای «شکستن» است. بنابراین فساد یعنی آنچه که می‌شکند یا نقض می‌شود و ممکن است رفتار اخلاقی یا شیوه قانونی یا اغلب مقررات اداری باشد [9]. بانک جهانی و سایر نهادهای بین‌المللی فساد را به‌معنای سوءاستفاده از منصب عمومی برای نفع شخصی تعریف کرده‌اند [11]. فساد در بستر شریاطی که دولت ایجاد کرده است، یعنی شریاطی که دست بعضی از اشخاص را باز می‌گذارد تا موانع را دور بزنند یا بکشند تا با دادن رشوه به کسانی که در رأس برخی دستگاه‌های دولتی هستند امتیازاتی به‌دست آورند، می‌روید [12]. فساد عبارت از پاداش نامشروعی است که برای وادار کردن فرد به تخلف از وظیفه، تخصیص داده می‌شود. در تعریف دیگر فساد به عنوان نادرستی و تقلب و فقدان درستی و راستی تعریف شده است [13]. در نهایت تعریف فساد براساس نقش وابستگی‌های

اجتماعی و خانوادگی در تصمیم‌های کارمندان، به این معنا است که یک کارمند و مسئول دولتی در اتخاذ تصمیم‌های اداری تحت تأثیر منافع شخصی و یا روابط و علائق خانوادگی و اجتماعی قرار گرفته و از این مسیر مرتکب فساد می‌شود [14]. جی.اس.نای [15] فساد را رفتاری می‌داند که به دلیل جاه طلبی‌های شخصی معرف انحراف از شیوه عادی انجام وظیفه باشد و به صورت تخلف از قوانین و مقررات و انجام دادن اعمالی از قبیل ارتشاء، پارتی بازی و اختلاس تجلی نماید [16]. گونامیردال [17]، تمام شکل‌های گوناگون انحراف یا اعمال قدرت شخصی و استفاده نامشروع از مقام و موقعیت شغلی را از مصادیق فساد می‌داند [18]. مک مولن [19] معتقد است فساد زمانی رخ می‌دهد که یک مأمور دولت به ازای انجام دادن کاری که از اقدام به آن نهی شده است، رشوه‌ای نقدی و یا جنسی قبول نماید [20].

2-1. فساد اداری [21]

ریشه فساد اداری در لغت به‌معنای شکستن و در اصطلاح بیرون رفتن از حد اعتدال است که با سوء استفاده از امکانات و منابع عمومی در جهت کسب منافع شخصی تبلور می‌یابد [7]. فساد اداری از لحاظ حقوقی، رفتار منحرف شده از ضوابط و وظایف رسمی یک نقش عمومی است که بنا به ملاحظات خصوصی یا ملاحظات قومی منطقه‌ای رخ می‌دهد [22] و معمولاً برای موضوعاتی نظیر حکومت‌های فاسد و فقیر و اعمالی که از دستگاه‌های فعال آن‌ها سر می‌زند، به کار می‌رود [23]. فساد اداری چهار گروه از اقدامات درباره فعالیت‌های دولت را شامل می‌شود:

(1) اقدامات اشخاص خصوصی برای جلب همکاری یک فرد شاغل در دولت به‌منظور:

(الف) نقض قوانین و مقررات و ضوابط کاری؛

(ب) تغییر در قوانین و مقررات و ضوابط برای نفع شخصی یا صنفی، در ازای دریافت پول، کالا یا خدمات با ارزش.

(2) اقدامات اشخاص شاغل در داخل دولت برای دریافت پول، کالا یا خدمات با ارزش از اشخاص خصوصی در ازای:

(الف) نقض قوانین و مقررات و ضوابط اداری؛

3 - E-Sourcing: استفاده از تکنولوژی اینترنت برای (منبع‌یابی) شناسایی تأمین‌کنندگان جدید برای دسته‌ای خاص از نیازهای خرید.

4 - E-Tendering: مناقصه، فرستادن درخواست برای اطلاعات و قیمت به تأمین‌کنندگان و دریافت پاسخ آن‌ها با کمک تکنولوژی اینترنت.

5 - E-Reverse Auctioning: استفاده از تکنولوژی اینترنت برای خرید کالاها و خدمات از تعدادی تأمین‌کننده شناخته شده یا ناآشنا.

6 - E-informing: جمع‌آوری و توزیع اطلاعات خرید هم از و هم به بخش‌های داخلی و بیرونی با کمک تکنولوژی اینترنت [28].

2. پیامدهای فساد اداری

فساد تنها پیامدهای منفی ندارد؛ بلکه در شرایط نامساعد اقتصادی و اجتماعی، فساد و پیامدهای آن می‌تواند هم از نظر اجتماعی و هم از نظر فردی کارساز باشد. اما اکثر محققان برای فساد پیامدهای منفی را در نظر گرفته‌اند:

1. فساد رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تشویق می‌کند و در نهایت عملکرد اثربخش آن، بخش خصوصی را تضعیف می‌کند.

2. درآمدهای دولتی را کاهش و از مسیر اصلی خود منحرف می‌کند. فساد در نهادهای درآمدزا به معنای پول کم‌تر برای بودجه دولت و بنابراین منابع مالی کم‌تر برای پاسخگویی به نیازهای جامعه به خصوص در بخش‌های فقیر است.

3. تخصیص نادرست منابع کمیاب. فساد در فرآیند بودجه‌ریزی، هزینه مهم برای شبکه‌های توسعه و امنیت اجتماعی را کاهش می‌دهد. بنابراین منابع مالی محدود را به جای خرج کردن در بخش‌های اجتماعی که اولویت دارند، در مناطقی که تعداد اندکی از افراد بهره‌مند می‌شوند صرف می‌کنند.

4. ایجاد مقررات دولتی غیراثربخش. فساد، مقررات دولتی را غیراثربخش می‌کند.

ب) تغییر در قوانین و مقررات و ضوابط برای نفع شخصی یا صنفی.

3) خودداری یا کندکاری یک مسئول دولتی در انجام وظایف قانونی خود در برابر ارباب رجوع به‌منظور دریافت (آخادی) پول، کالا یا خدمات از ایشان.

4) اقدامات اشخاص در داخل دولت به‌منظور جلب منافع نقدی و غیر نقدی برای خود (مازاد بر حقوق و مزایای قانونی)، خویشاوندان و دوستان از طریق نقض یا تغییر مقررات و قوانین [4].

3-1. سیستم تدارک الکترونیکی [24]

تعاریف مختلفی از تدارک الکترونیکی به‌عنوان بخشی از تجارت الکترونیک مطرح شده است:

سیستم‌های E-procurement برای به‌دست آوردن مواد و قطعات از طریق وب یا به‌کارگیری استانداردهای سنتی EDI، برای ساخت داخلی (تهیه مستقیم) یا تدارکات و تجهیزات اداری (تهیه غیرمستقیم)، استفاده می‌شود.

E-P اساساً یک سیستم کاربردی خرید و تدارک مبتنی بر اینترنت/اینترنت یا سرویس میزبانی است که جریان خرید شرکای تجاری را آسان ساخته، بهره‌وری تجارت را از طریق زنجیره تأمین بالا برده، و توانایی‌های استراتژیک تجارت الکترونیکی را در دنیای اینترنت فراهم می‌سازد.

E-P به‌عنوان تکنولوژی تعریف می‌شود که برای تسهیل به‌دست آوردن کالاها بوسیله سازمان‌های تجاری یا دولتی از طریق اینترنت طراحی شده است.

E-procurement خرید و فروش تدارکات و خدمات B2B [25] یا B2C [26] از طریق اینترنت است. وب‌سایت‌های E-P (مانند: Wikipedia و CIO) به کاربران شناخته شده و ثبت شده امکان گشتن به دنبال فروشندگان و خریداران کالاها و خدمات را می‌دهند. شش روش اصلی E-P به شرح زیر وجود دارد:

1 - E-Resource Planning: ایجاد و تأیید درخواست خرید، ثبت سفارشات خرید و دریافت کالاها با کمک سیستم نرم افزاری براساس تکنولوژی اینترنت.

2 - E-MRO: عین بالایی بجز اینکه کالاها و خدمات سفارش شده محصول نبوده، بلکه تدارکات مرتبط با MRO [27] است.

5. پایمال شدن حقوق افراد. دستگاه اداری فاسد حلقه فساد را ایجاد می‌کند که در آن دولت قدرت و توانایی حکومتی خود را از دست می‌دهد. زمانی که فساد حاکم باشد حقوق و آزادی‌های انسانی تهدید شده و قرار دادهای اقتصادی و اجتماعی غیرقابل پیش بینی می‌شود.

6. معاف شدن از مجازات. دستگاه قضایی و کارکنانی که رشوه

می‌گیرند بر عناصر فساد و جرم در جامعه تأثیر می‌گذارند. بنابراین فساد در دستگاه قضایی سبب معافیت از مجازات و ایجاد عدم اطمینان برای کسانی می‌شود که به دنبال انصاف و عدل - به خصوص برای افراد فقیر - هستند [29].

در نمودار (1) مقایسه دو سویه شاخص‌ها و عوامل فساد را مشاهده می‌گردد:

ماخذ: قلی‌پور، 1384، ص 109

نمودار 1- مقایسه دو سویه شاخص‌ها و راهبردهای حکمرانی با عوامل فسادزا

3. علل و عوامل مؤثر در ایجاد فساد اداری

بروز فساد با همه انواع آن، علت‌های گوناگونی دارد در یک جمع بندی علل فساد اداری به دسته زیر تقسیم می‌شود:

1- 3. عوامل داخلی

عوامل داخلی فساد اداری از طریق سیستم‌هایی در درون اداره‌های دولتی به وجود می‌آید، که شامل موارد زیر است:

1. **سطوح پرداخت‌ها:** جبران خدمات مناسب کارکنان دولتی یکی از عوامل پایین آمدن سطح فساد در ادارات دولتی است. اگر فاصله میان دستمزدهای بخش خصوصی و دولتی کم باشد، این امر باعث کاهش فساد در ادارات دولتی می‌شود [30].

2. **شایسته سالاری:** ویژگی‌های شایسته سالاری نقش مهمی در کاهش فساد بازی می‌کند. واژه‌های کلیدی شایسته سالاری، آزمایش‌های رقابتی در استخدام، استخدام سخت گیرانه، سیاست‌های اخراج در مقابل وظایف سیاسی، دوره بلندمدت تصدی شغلی و ارتقاء از داخل است [31]. در این راستا حرفه‌ای‌گری [32] در مدیریت دولتی، اهمیت به‌سزایی دارد. بی تردید حضور حرفه‌ای‌ها در مناسب دولتی، سبب کاهش فساد می‌شود. (Bruntti, 2003, p:145)

3. **کنترل سلسله مراتبی به جای کنترل غیر متمرکز:** اگرچه هیچ کس مخالف این امر نیست که کنترل بهتر امکان فساد را کاهش می‌دهد، اما اینکه چه ساختار سازمانی در این زمینه بهتر است به خوبی روشن نیست. این امر به وسیله متخصصین ثابت شده که اختیار بدون کنترل امکان فساد را افزایش می‌دهد. اختیارات زیاد کارکنان در فعالیت‌ها همراه با مسؤولیت اندک، فرصت بیش‌تری برای آن‌ها فراهم می‌کند که در تصمیم‌گیری‌ها و تفسیر قوانین انحراف پیدا کنند [33].

2- 3. عوامل خارجی

عوامل خارجی فساد از طریق سیستم‌های خارج از اداره وارد

می‌شود، و اغلب عوامل عمومی، قضایی و قانونی هستند که شامل موارد زیر است:

1. **اثر بخشی قانونی:** سیستم قانونی ضعیف می‌تواند منبعی برای فساد شود. سیستم قانونی و قضایی غیر اثربخش ممکن است باعث استفاده افراد برای نفع شخصی شود [34].

2. **شفافیت:** اساسی‌ترین علت و زمینه وقوع فساد در هر کشوری می‌تواند وجود نقاط ضعف متعدد در مستندسازی فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی و وضعیت مالی اشخاص حقیقی و حقوقی باشد. نتیجه مستقیم این نقیصه (عدم مستندسازی)، عدم امکان ایجاد شفافیت در فعالیت‌های انجام شده و وضعیت مالی اشخاص است که این امر (عدم ایجاد شفافیت در فعالیت‌های اقتصادی، اداری، اجتماعی و فرهنگی) علت اساسی وقوع فساد است [35].

• **عوامل غیر مستقیم:** عوامل زیر به عنوان عوامل غیر مستقیم ایجاد کننده فساد اداری به‌شمار می‌آیند:

1. **متغیرهای فرهنگی:** در جامعه حیطة جمع‌گرایی - فردگرایی یکی از عوامل تعیین کننده دامنه فساد است. فرهنگ‌های جمع‌گرا که در جوامع سنتی دیده می‌شوند با وابستگی و وفاداری به یک گروه توصیف می‌شوند، در این فرهنگ‌های فردگرا، که ویژگی آن همکاری کم‌تر میان اعضای مختلف جامعه است، سیاست‌های همکاری متقابل کاهش می‌یابد، بنابراین مرز میان حیطة خصوصی و عمومی مشخص‌تر است که این امر باعث تشخیص آسان‌تر فساد می‌شود. برای مثال تشخیص رشوه از هدیه آسان است [36].

2. **متغیرهای اقتصادی:** فساد به عنوان یکی از مشکلات ناشی از ضعف اقتصادی دیده می‌شود. GDP از مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی فساد است که بیان می‌دارد زمانی که اقتصاد توسعه می‌یابد فساد کاهش خواهد یافت [37].

عوامل موثر بر ایجاد فساد اداری و روش‌های موثر برای مقابله به آن به شرح جدول ذیل توصیف شده است [38].

جدول 2- عوامل مؤثر در ایجاد فساد اداری و روش‌های مقابله با آن

ابعاد	عوامل مؤثر در ایجاد فساد اداری	روش‌های مقابله با فساد
اقتصادی	وضعیت اقتصادی جامعه و کارکنان دولت	افزایش حقوق کارکنان دولتی
فرهنگی	چند نرخی بودن ارز محدودیت‌های تجاری و واردات کالا	اصلاح نظام مالیاتی اجرای مجازات‌های شدید بر علیه فساد در بخش دولتی
مدیریتی	بارانه‌های دولتی روابط خویشاوندی و آشنایی با کارکنان دولت	مردم سالاری بیشتر ایجاد مؤسسات مستقل ضد فساد
سیاسی	ارتباط مستقیم و مکرر ارباب رجوع با کارکنان دولت عدم حساسیت جامعه نسبت به ترویج معیارهای اخلاقی پاسخگویی کم و ناکافی بخش دولتی وسعت دخالت‌های دولت در امور اقتصادی افراط در وضع قوانین و مقررات به‌منظور محدود نمودن بخش خصوصی عدم اصلاح یا تغییر قوانین مالیاتی عدم تأثیر روش‌های نظارتی سازمان‌های بازرسی و نظارتی	تسریع در خصوصی‌سازی و عدم تصدی‌گری بخش دولتی افزایش شفافیت بودجه مقررات زدایی و آزادسازی اقتصادی بیشتر تورم کمتر اجرای مجازات‌های شدید بر علیه فساد در بخش خصوصی نحوه اجرای سر مشق توسعه رهبری

ماخذ: قلی‌پور، 1384.

نشده‌اند بلکه بر شکل‌دهی مجدد برنامه‌های دولت برای افزایش شفافیت و پاسخگویی و کاهش مشکلات رئیس-مرئوس متمرکز شده‌اند. در این رویکرد برای مبارزه با فساد تنها نباید با فساد مبارزه کرد، بلکه باید ثبات اقتصادی که در آن اتفاق می‌افتد را دنبال کرد [41].

4. راهبردهای چند جهته (رویکرد سیستم سالم): تحقیقات نشان می‌دهد که بسیاری از برنامه‌های ضدفساد در جهت شکل دهی مجدد مدیریت مالی و دولتی بوده است، در صورتی که ریشه‌های فساد اداری گسترده است و باید برای مبارزه با آن راهبردهای چند جهته را در نظر گرفت. اهداف این رویکرد شامل افزایش ظرفیت دولت و مدیریت بخش دولتی، تقویت پاسخگویی سیاسی، توانمندسازی جامعه مدنی و افزایش رقابت اقتصادی می‌شود [42].

5. رویکرد مبتنی بر بی‌عیبی (سلامت) دولت: رویکردهای بیان شده برای نظام‌های ضد فساد تمایل به قبول این فرض داشتند که کارکنان دولت به‌صورت ذاتی به‌دنبال سود خود هستند و از این رو بر دموکراسی بیش‌تر، دستیابی شهروندان به فرآیندهای تصمیم‌گیری، کاهش اختیار و حق اظهار نظر کارکنان دولتی، ارتقای نظام‌های امنیتی، پاسخگویی و مجازات‌های مربوطه و تمرکز بر افزایش انگیزاننده‌های مستقیم کارکنان برای تشویق رفتارهای غیر مفسدانه و

4. رویکردهای متداول در مقابله با فساد اداری

به‌منظور مقابله با فساد روش‌هایی معرفی شده که هر یک برخاسته از رویکردهای نظری است، که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود. نکته مهم در همه رویکردها یافتن سیاست مناسب ضد فساد است. رویکردهای سیاست ضد فساد را به پنج گروه می‌توان تقسیم کرد:

1. رویکرد کنترل اجرایی و قضایی: در این رویکرد فساد به نسبت ساده و نوعی رشوه‌خواری در نظر گرفته می‌شود و کارکنان دولتی و سیاستگذاران به‌عنوان افراد در جستجوی فرصت برای فساد دیده می‌شوند. سیاست ضد فساد در این رویکرد شامل ایجاد و تقویت قوانین قضایی (جنایی) مؤثر و ایجاد نظام کنترلی مؤثر در دولت است [39].

2. رویکرد دولت کوچک: این رویکرد در مفروضات رویکرد بالا سهیم است. در حالی که رویکرد کنترل اجرایی و قضایی به‌دنبال کاهش فساد و با استفاده از ابزارهای اجرایی و قانونی است. این رویکرد بیان می‌کند که خود دولت یک مشکل است. طرفداران این دیدگاه سیاست ضد فساد را متشکل از سیاست‌هایی برای کاهش نقش دولت و قوانین می‌دانند [40].

3. رویکرد اقتصادی-سیاسی: در این رویکرد فرض می‌شود که فساد ناشی از ناتوانی مدیران در نظارت مؤثر بر مرئوسین است. به هر حال طرفداران این دیدگاه تنها بر اندازه دولت متمرکز

حداکثر کردن پیامدهای منفی برای کسانی که دچار فساد شده‌اند، تأکید داشتند. اما در رویکرد مبتنی بر سلامت، دولت تمایل به ایجاد سلامت در ساختار دولت دارد. بر مبنای این پیش فرض کارکنان دولت می‌توانند انگیزه مثبت برای رفتار سالم و انگیزه منفی برای جلوگیری از رفتارهای مفسدانه داشته باشند [43].

5. راه‌های مؤثر پیش‌گیری و مبارزه با فساد اداری

در نگاه جامع و فرابخشی مهم‌ترین سازوکارهایی که در جهت پیشگیری و مقابله با فساد باید در دستور کار نهادهای مسئول قرار گیرد شامل موارد زیر است:

1. رسانه‌ها، آموزش و آگاهی بخش عمومی: رسانه‌ها و نهادهای آموزشی در جلوگیری از فساد و ایجاد فرهنگ ضد فساد نقش مؤثری دارند که در این زمینه نقش بنیادین ایفا می‌کند.

2. جلوگیری از فساد در نواحی مستعد فساد: مؤسسات دولتی و عمومی می‌توانند برای کاهش فساد در سه ناحیه مستعد فساد، کارهای زیر را انجام دهند:

1-2. جلوگیری از فساد در نیروهای پلیس: فساد در میان کارکنان اجرا کننده قانون، تهدید مستقیم برای قوانین است. برای کاهش چنین پدیده‌ای چندین معیار شامل استفاده از قوانین استخدام سطح بالا، ایجاد استانداردهای پیشرفته برای هدایت فعالیت‌های هر روز نیروهای اجرای قانون و تعریف نقش سازمان‌های نظارتی داخلی و خارجی، پیشنهاد شده است.

2-2. جلوگیری از فساد در تولیدات دولتی: مدیریت توسعه یافته انعطاف‌پذیر یکی از جنبه‌های اصلاحات مدیریت دولتی است. رویه‌های ساده و کاربردهای مؤثر از قوانین و تنظیمات، معیارهای اصلی برای اطمینان از شفافیت و عدالت در رویه‌های تولیدی است. برای مثال در کره جنوبی برنامه‌های اصلی اصلاح این است که همه نظام‌ها و رویه‌ها مشتری مدار باشد.

3-2. جلوگیری از فساد در امور مالیاتی: امور مالیاتی بخش دیگری است که مستعد فساد بوده و اصلاحات اجرایی در

این بخش ضروری است. فساد در نظام‌های مالیاتی بیش‌تر به دلیل پیچیدگی آن و واضح نبودن استانداردهایش است که باعث افزایش قضاوت کارکنان مالیاتی می‌شود. همچنین جبران خدمات کم افراد در سطوح پایین، فساد را تشدید می‌کند و جایی که تماس‌های مستقیم میان پرداخت‌کننده مالیات و کارکنان کم‌تر بوده و رویه‌ها مشخص است، ریسک فساد را کم‌تر می‌توان دید. برای مثال استفاده از کارت‌های اعتباری [44] از عوامل کاهش فساد است. همچنین استفاده از اطلاعات رایانه‌ای که در اختیار پرداخت‌کننده مالیات مانع فساد می‌شود.

3. راهبردهای ضد فساد در بخش خصوصی: دولت‌ها به تنهایی نمی‌توانند با فساد مبارزه کنند و همکاری با بخش‌های دیگر ضروری است. واحدهای کسب و کار خصوصی، نهادهای مدنی و رسانه‌ها در مبارزه با فساد نقش مؤثری بازی می‌کنند. تأکید بر نقش کسب و کارها و جامعه مدنی در مبارزه با فساد - به خصوص در پرتو ارتباطات در حال رشد امروزی - میان بخش خصوصی و دولتی مهم به نظر می‌رسد. نکته اساسی این که فساد مانع مهمی برای سوددهی نیست؛ اما اساساً به کسب و کارها ضرر می‌رساند. بخش خصوصی به این مطلب پی برده که نقش مهمی در مبارزه با فساد و رشوه خواری دارد. همچنین در بخش خصوصی این درک وجود دارد که زندگی شرکت تنها بستگی به مدیریت ریسک و تصمیمات سرمایه‌گذاری درست ندارد، بلکه عوامل تأثیرگذار دیگری از جمله، مقابله با فساد هم وجود دارند که در حیات شرکت نقش مؤثری دارند. بخش‌های خصوصی دو انگیزه برای مبارزه دارند:

(1) ارتقا در رقابت سالم و استانداردهای اخلاقی؛

(2) کاهش فرصت برای کارکنان به منظور مشارکت در فعالیت‌های فساد.

4. توسعه فرهنگ سازمانی ضد فساد: مفهوم فرهنگ سازمانی ضد فساد شامل تنظیماتی برای مقرر داشتن و قانونمند کردن

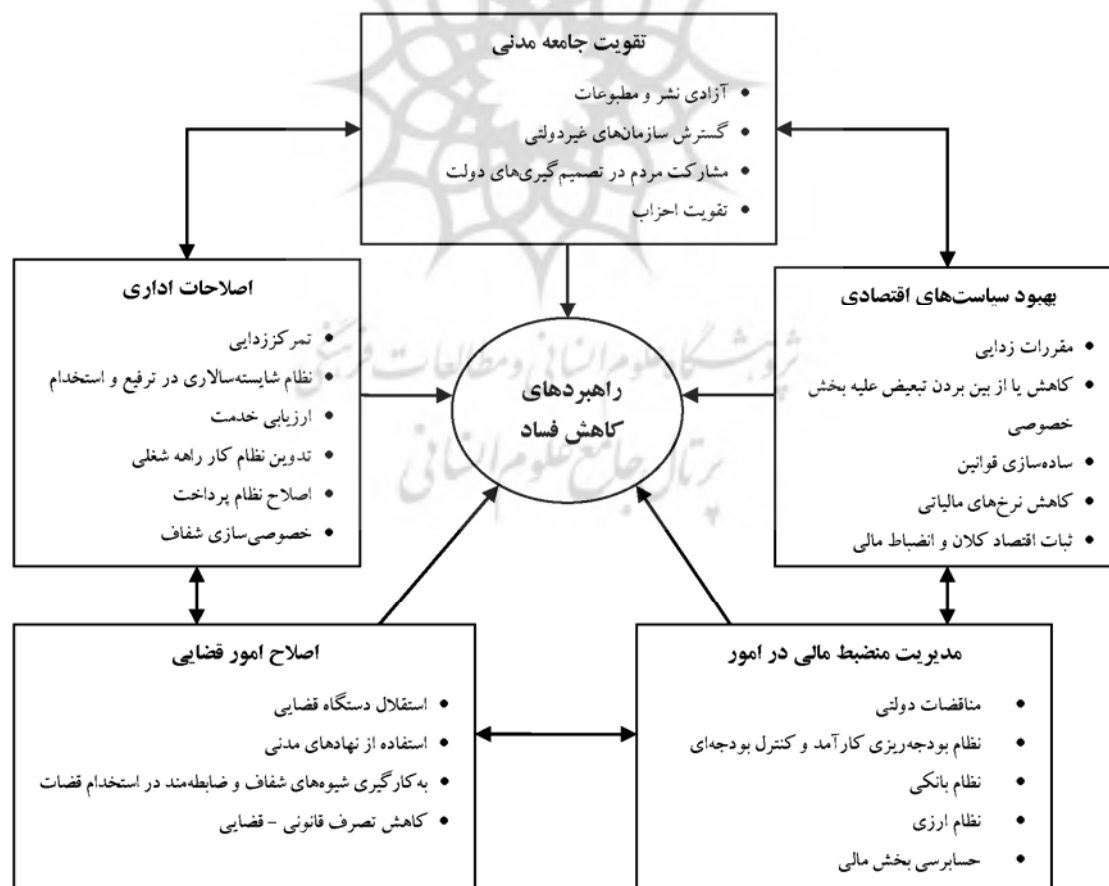
روابط بخش‌های خصوصی با خصوصی و بخش‌های دولتی با خصوصی است و بخش خصوصی تأثیر مهمی در طراحی و اعمال چنین فرهنگی دارد. گزارش‌ها در این بخش نشان می‌دهد که دولت‌ها نیز به صورت مساوی از این تلاش‌ها در بخش خصوصی حمایت می‌کنند. کاهش قوانین، افزایش حقوق کارمندان دولت، NGOها، دولت‌های محلی، نهادهای ملی، رسانه‌ها و... از ابزارهای رسیدن به این اهداف هستند.

5. ارتقای نظارت متحد: اگر قوانین هدایتی، فرهنگ اخلاقی سازمان و ابزارهای مؤثر هدایت، رفتار کارکنان را به درستی بیان کند، می‌تواند برنامه‌ای مورد قبول و مؤثر ایجاد کند که این نیازمند آموزش و پرورش در تمام سطوح است.

6. اطمینان از افشا و پاسخگویی در عملکرد کسب و کارها: برای ایجاد این اطمینان، کسب و کارها باید به دنبال تقویت قوانین و استانداردهای پاسخگویی و آشکارسازی امور مالی و کنترل داخلی و ثبت و ضبطها باشند و باید سیاست‌هایی

برای محاسبه هزینه‌ها و ایجاد سیستم‌های گزارش دهی مالی وجود داشته باشد. مأموران حسابرسی داخلی و خارجی در مکانی برای مشاهده و اجرای چنین قوانین و تنظیماتی گمارده شوند.

7. توسعه مشارکت‌های دولتی - خصوصی: یکی از عوامل تهدیدکننده نظام‌مند کردن فساد است. در چنین شرایطی بخش دولتی و بخش خصوصی به تنهایی نمی‌توانند آن را اجرا کنند، بلکه همکاری بیش‌تر این دو بخش باعث عملکرد مؤثرتر می‌شود. برای غلبه بر کمبود اطمینان دو طرفه میان بخش خصوصی و دولتی و عدم تمایل آن‌ها به تقسیم اطلاعات و احتمالاً همکاری در بعضی فعالیت‌ها هر دو طرف باید اعتماد یکدیگر را جلب کنند و نشانه‌هایی مبنی بر تمایل برای کار با دیگری آشکار کنند [45]. نمودار (2) راهبردهای کلی کاهش فساد را نشان می‌دهد.

ماخذ: قلی‌پور، 1384.

نمودار 2- راهبردهای کاهش فساد اداری

6. فساد اداری در وضعیت موجود ایران

فساد در هر شکل آن همواره وجود داشته و ویژه جو سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور خاصی نیست. در واقع وجود فساد گسترده در نظام اداری، اقتصادی یا سیاسی، حاکی از وجود فساد گسترده‌تری در سطح جامعه است که از عوامل متعددی ناشی می‌شود. در ایران ناکارآمدی دستگاه‌های نظارتی، عدم ایفای نقش مناسب نهادهای مدنی نظارت بر عملکرد نظام اداری، نبود نظام ارزیابی عملکرد، فقدان نظام کنترل مدیریت، نارسا بودن شیوه‌ها و روش‌های اداری و قدیمی بودن آنها، مبهم بودن قوانین و مقررات، ناکارآمدی ساختارهای اداری، دخالت بیش از حد دولت در اداره امور اقتصادی و انحصارات دولتی همراه با سوءتدبیرها، زمینه گسترش فساد را فراهم کرد، به گونه‌ای که افکار عمومی و شهروندان از این وضعیت ابزار نارضایتی و نگرانی کردند. در همین راستا در تاریخ 1380/02/10 فرمان مهمی از طرف مقام معظم رهبری در جهت مبارزه با فساد در نظام اداری و اقتصادی کشور صادر شد. در این فرمان تأکید شده که خشکانیدن ریشه فساد مالی و اقتصادی و عمل قاطع و گره گشا در این باره مستلزم اقدام همه جانبه به وسیله قوای سه گانه به خصوص دو قوه مجریه و قضاییه است [46].

7. راهکارهای مبارزه با فساد اداری در ایران

گام بعدی پس از شناخت عوامل و گلوگاه‌های بروز فساد اداری، پیگیری مجدانه راهکارهایی پیشگیرانه، باز دارنده و بهبود بخش در چارچوب برنامه‌های میان مدت و بلندمدت می‌باشد در این راستا راهکارهایی در قالب راهکارهای کلان و خرد در ذیل مطرح می‌گردد.

1-7. راهکارهای کلان

- 1) پیگیری از طریق اصلاح و بهسازی نظام اداری و آموزش؛
- 2) مقابله و برخورد جدی با مصادیق فساد؛
- 3) مدیریت مؤثر برنامه مقابله با فساد؛
- 4) تصویب قوانین کار آمد و راهگشا در مقابله با فساد.

2-7. راهکارهای خرد

1) راهکارهای اداری و مدیریتی

- 1-1- تمرکز زدایی از اداره امور کاهش تصدی‌های دولتی؛
- 2-1- ایجاد اصلاحات در ساختار نظام‌ها، روش‌ها و رویه‌های انجام کار و ارائه خدمات به مردم؛
- 3-1- ایجاد اصلاحات در نظام نظارت و بازرسی و بهینه‌سازی فرآیند نظارت و کنترل؛
- 4-1- استقرار نظام احقاق حقوق و تامین خسارت ارباب رجوع؛
- 5-1- توسعه مدیریت و توسعه کیفی نیروی انسانی؛
- 6-1- تقویت فرهنگ مشارکت جویی و مشارکت پذیری در دستگاه‌های اجرایی؛
- 7-1- افزایش پاسخگویی دستگاه‌ها در مقابل مردم، نهادهای مدنی و نهادهای نظارتی قانونی؛
- 8-1- ایجاد اصلاحات نهادی در مدیریت مقابله با فساد و سالم‌سازی نظام اداری.

2) راهکارهای فرهنگی - اجتماعی

- 2-1- افزایش آگاهی و آموزش مستمر مردم در خصوص برنامه‌ها و دستاوردهای مقابله با فساد؛
- 2-2- احیا و آموزش ارزش‌های اخلاقی و انضباط اجتماعی؛
- 2-3- تقویت فرهنگ مسؤولیت خواهی و نقد پذیری دولت؛
- 2-4- بهبود نظام تامین اجتماعی.

3) راهکارهای سیاسی - مدنی

- 3-1- تقویت نهادهای مدنی در نظارت بر نهاد قدرت و دستگاه‌های اجرایی؛
- 3-2- توسعه مشارکت مردمی در مقابله با فساد و نظارت بر دستگاه‌های اجرایی؛
- 3-3- تقویت نقش و جایگاه مطبوعات آزاد و مستقل در مقابله با فساد؛
- 3-4- سیاست زدایی از نظام اداری و انتخاب مدیران براساس شایستگی؛

3-5- اصلاح قوانین و مقررات کیفری و جزایی برای برخورد مؤثر با عوامل فساد.

4) راهکارهای اقتصادی

4-1- کاهش مداخلات دولت در امور اقتصادی؛

4-2- رقابتی نمودن فعالیت‌های اقتصادی و معاملاتی دولتی و حذف امتیازات و رانت‌های مختلف؛

4-3- کاهش و حذف انحصارات دولتی در امور اقتصادی و مقابله با شکل‌گیری هر نوع انحصارات دولتی در امور اقتصادی و مقابله با شکل‌گیری هر نوع انحصار؛

4-4- بهبود وضعیت معیشتی کارکنان دولت؛

4-5- اصلاح ساختار شرکت‌های دولتی و تسریع در تکلیف و واگذاری شرکت‌هایی که تداوم فعالیت‌های آن‌ها به صورت دولتی ضرورت ندارد؛

4-6- شفاف‌سازی قوانین و مقررات حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی (بخش دولتی و بخش خصوصی)؛

4-7- تقویت نظارت دولتی بر فعالیت‌های اقتصادی کشور (کاهش تصدی در زمینه‌های اقتصادی و افزایش جاذبه‌های حاکمیت و نظارت دولت) [47].

به این منظور باید الگو و راه حلی را انتخاب کرد، که با عملی ساختن آن، به‌طور طبیعی طبقات مختلف فساد کاهش یابد، مدلی که در آن ضمن توجه به نقش دولت، از ظرفیت‌های بخش خصوصی و مدنی برای مبارزه با فساد استفاده شود. هم‌چنین در الگوی پیشنهادی، باید ضمن اقدامات پیشگیرانه، بسترهای شکل‌دهنده فساد، اصلاح شود و ساختارها را به گونه‌ای طراحی کرد که به ارتقای سلامت اداری منجر شود. نمودار (3) مدلی ارائه داده است که بر اساس آن به راهبردهای مبارزه با فساد اداری معرفی شده است.

8. فساد اداری در بخش بازرگانی

فساد در خریدها و قراردادهای خریدهای بدون برنامه یا بیش از حد نیاز یا خارج از استاندارد و بدون کیفیت دستگاه‌های دولتی، حتی اگر در آن راشی یا مرتشی وجود نداشته باشد، مصادیقی از این نوع فساد است [48].

رشوه: رشوه جوهره اصلی فساد مالی است و برای آن اصطلاحات معادل فراوانی نظیر حق و حساب، انعام، حق العمل، پول کار چاق کنی، پول شیرینی، ادای دین، حق سکوت، حق تسریع، پول چای و ... وجود دارد. در این نوع رابطه آلوده و فاسد وجهی نقدی یا جنسی داده یا گرفته می‌شود. معمولاً راشی برای کاهش هزینه‌ها یا افزایش سوددهی خود رشوه پرداخت می‌کند [49].

اختلاس: اختلاس عبارت است از برداشت یا سوء استفاده از منابع دولتی و عمومی توسط اشخاصی که مدیریت این منابع به دست آن‌ها سپرده شده است. اختلاس شکلی از فساد مالی و سوء استفاده از قدرت است که در محافل بسته نهادی و عاری از اخلاق عمومی و در مراکزی که احتمال مجازات عمومی در آن‌ها کم است رخ می‌دهد.

سوء استفاده از موقعیت: سوء استفاده از موقعیت فرایندی است که در آن بعضی صاحب منصبان به‌طور سازمان یافته از سمت سیاسی خود برای تعمیم، تضمین و گسترش منافع شخصی استفاده می‌کنند. سوء استفاده را با ید شکل دیگری از اختلاس تلقی کرد. این نوع فساد باعث شده که در برخی از کشورها، صاحب منصبان سیاسی و اعضای خانواده آن‌ها از منافع و امتیازات بازرگانی و اقتصادی سرشاری برخوردار شوند.

ماخذ: فرخ سرشت، 1383، ص 83.

نمودار 3- مدل راهبردی مبارزه با فساد اداری

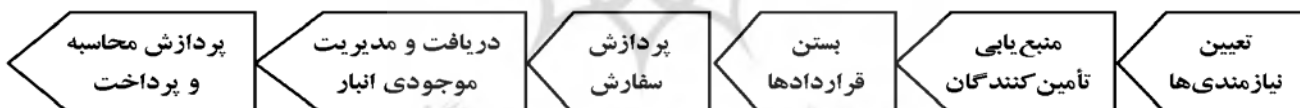
9. لزوم کاربرد تدارکات الکترونیکی

اداری خواهد شد. کارایی، به دلیل طراحی فرآیندهای ساده، الکترونیکی و برخط (Online) افزایش خواهد یافت. در مجموع تمامی مزیت‌های فوق‌الذکر به کاهش قابل توجه هزینه‌ها منتج خواهد شد [50].

10. فرآیند تدارکات الکترونیک

- مدیریت بخش به صورت online و با استفاده از کاتالوگ‌ها در خواست را تنظیم می‌کند؛
- در خواست الکترونیکی به وسیله سیستم شبکه‌ای خودکار بازمینی و تصویب مراحل خود را طی می‌کند و کل اطلاعات در سیستم برای تجدید نظر موجود است؛
- در خواست خرید الکترونیکی تصویب شده و به صورت الکترونیکی برای فروشنده ارسال می‌شود؛
- فروشنده سفارش خرید الکترونیکی را دریافت و محصول مورد نظر را ارسال می‌کند؛
- صورت حساب به صورت خودکار پرداخت می‌شود؛
- محصول مورد نظر توسط مدیر بخش دریافت می‌شود و تحویل آن تصدیق می‌گردد.

از مؤثرترین راهبرد رفع فساد اداری در بخش بازرگانی می‌توان به سیستم تدارکات الکترونیکی اشاره نمود. تأمین کالاها و خدمات به روش‌های سنتی با معضلات بسیاری از جمله فقدان تمرکز، عدم شفافیت، ارتباط چهره به چهره خریدار و فروشنده، مراجعات مکرر طرفین، وجود بروکراسی زائد و رویه‌های دستی، پیچیده و ناکارآمد مواجه هستند. این مساله در مورد دولت‌ها به دلیل حجم بالای اعتبارات مالی از حساسیت ویژه‌ای برخوردار بوده و امکان کنترل و نظارت بر تدارکات سنتی به سهولت مهیا نیست. این امر برای دستگاه حاکم مورد پذیرش نیست. اما در مقابل؛ تدارکات الکترونیکی بسیاری از معضلات فوق‌الذکر را برطرف ساخته است. تدارکات الکترونیکی متمرکز است، به گونه‌ای که تمامی خریدها ثبت شده و امکان سوء استفاده و تخلف به حداقل می‌رسد. شفافیت‌سازی تأمین نیازمندی‌ها از برکات تدارکات الکترونیکی است و اهرم‌های نظارتی متعددی را در ید دستگاه‌های نظارتی قرار خواهد داد. سیستم الکترونیکی تدارکات موجب حذف ارتباطات چهره به چهره و مراجعات مکرر خریداران و فروشندگان می‌شوند، این امر منجر به کاهش فساد

نمودار 4- فرآیند تدارک الکترونیک

نماید و برای اشاره دقیق به این نواحی که تکنولوژی تدارک الکترونیکی می‌تواند فرآیند تدارک را تسهیل و خودکار نماید، کمک شایانی خواهد کرد. با در نظر گرفتن این موضوع، برای تصمیم‌گیری در به‌کارگیری سیستم‌های تدارک الکترونیکی عوامل متعددی اثرگذار هستند و بایستی روندهای تحلیلی جامعی را در این زمینه طی نمود.

مسائلی از قبیل مشکلات و موانع زیربنایی، اعتماد مردم به تجارت الکترونیکی، و میزان مشارکت ارگان‌های دولتی و سازمان‌های خصوصی و به‌خصوص تأمین‌کنندگان در مباحث مربوط به تدارک الکترونیکی، پیچیدگی فرآیندهای خرید و

11. استراتژی مناسب برای تصمیم‌گیری در

به‌کارگیری تدارک الکترونیکی

تغییر فرآیندها و ایجاد تحولات بنیادی در سازمان‌ها به کمک نرم‌افزارهای جدید، بایستی با بررسی‌های عمیق و تحقیق در زمینه نیازهای سازمان و امکان‌سنجی همه‌جانبه صورت پذیرد، در غیر این‌صورت از همان ابتدا، پیاده‌سازی چنین سیستم‌هایی با موانع جدی و گاهی با شکست مواجه می‌شود. به‌عنوان مثال ارزیابی از وضعیت جاری می‌تواند همه مشکلات سازمان یا ناکارآمدی‌های تجربه شده فرآیند خرید را برجسته

تدارکات برخی سازمان‌ها و حجم و ارزش مالی بالای مبادلات، میزان پیچیدگی کالاها یا مجموعه‌های مورد نیاز و نقش آن‌ها در تولیدات و خدمات سازمان‌ها (مستقیم و غیرمستقیم)، نقش کیفیت و قیمت انواع نرم‌افزارهای موجود تدارک الکترونیکی، مسائل امنیتی و ریسک‌ها و موارد مختلف دیگر موضوعات مهمی هستند که گاهی اوقات هر کدام می‌توانند نقش کلیدی به خود گرفته و تصمیم‌گیری را دستخوش تغییر قرار دهند.

برای شروع بایستی

- وضعیت فعلی تدارک در سازمان درک شود؛
- فرآیندهای جدید و انتساب تدارک الکترونیکی به عرصه‌های وسیع‌تر استراتژی تدارک مورد بررسی قرار گیرد؛
- برای پیاده‌سازی تدارک الکترونیکی برنامه ریزی گردد.

در ادامه برای تعیین نیازها، بایستی

- الگوهای مخارج سازمان تحلیل شود؛
- توان بالقوه تدارک الکترونیکی بخش‌های سازمان اولویت‌بندی گردد؛
- انواع مناسب تدارک الکترونیکی مناسب سازمان شناسایی شود؛
- همچنین لازم است تأمین‌کنندگان آماده سازمان مشخص گردند؛
- از طرف دیگر اینکه در کجاها با کمک تدارک الکترونیکی صرفه جویی امکان‌پذیر است نیز باید روشن گردد.
- اطلاعات به دست آمده در مراحل قبل باید ارزیابی و بازنگری شوند. سپس پروژه مربوط به تدارک الکترونیکی تعریف می‌گردد. برای تهیه پیشنهاد پروژه ابتدا باید:
- در مورد تکنولوژی‌های موجود در سازمان بررسی شده و امکان ارتقای آن‌ها مورد توجه قرار گیرد؛
- همچنین باید به دنبال فرصت‌هایی بود تا از تجارب و خدمات بقیه سازمان‌ها در این زمینه‌ها استفاده نمود؛
- پیشنهاد بایستی شامل اطلاعات کاملی برای تصمیم‌گیری در مورد سرمایه‌گذاری بر روی پروژه و ادامه آن باشد؛
- پیشنهاد پروژه که شامل این موارد است، تهیه گردد: بررسی

فرآیندهای موردنظر و نیازها، مشکلات، اطلاعات پس‌زمینه و دلایل انجام پروژه، خلاصه‌ای از تحویل‌دانی‌های پروژه، حامیان پروژه، تخمین هزینه‌های پروژه تدارک الکترونیکی، مزایای پنهان و آشکار، ارزیابی ریسک و برنامه حذف آن‌ها، تخمین بازگشت سرمایه.

به‌منظور انتقال به محیط تدارک الکترونیکی، بایستی ابزارهای تدارک الکترونیکی را که به تسهیل و بهبود فرآیندها کمک می‌کنند شناسایی نمود که به سه دسته: ابزارهای برنامه‌ریزی، ابزارهای تهیه و تدارک، و ابزارها و متدهای پرداخت، طبقه‌بندی می‌شوند و بالاخره ملاحظات زیرساختی و مسائل مربوط به پیاده‌سازی نیز باید مد نظر قرار گیرند.

✓ انواع ابزارهای برنامه‌ریزی شامل موارد زیر می‌شود:

- ابزارهای تحلیل مخارج؛

- ابزارهای ارزیابی E-RFXs (RFI [51]، RFT [52])،

RFP [53]، RFQ [54]

- ابزارهای مدیریت قراردادها؛

- ابزارهای مدیریت تأمین‌کنندگان؛

- حراج‌های الکترونیکی.

✓ انواع ابزارهای تدارک عمده‌تاً شامل این موارد است:

- کاتالوگ‌های الکترونیکی؛

- سفارش خرید الکترونیکی؛

- تأییدیه‌های اتوماتیک؛

- سیستم‌های ERP [55] و FMIS [56].

✓ انواع ابزارها و متدهای پرداخت شامل موارد زیر است:

- کارت‌های خرید (P-CARD) [57]؛

- سیستم‌های مدیریت مخارج (EMS) [58]؛

- ارزیابی تسویه رسید (ERS) [59]؛

- پرداخت‌های برگشتی؛

- صورتحساب الکترونیکی مطمئن.

✓ ملاحظات زیرساختی می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

- امنیت؛

- عملیات بین سیستم‌ها؛

- درگاه‌های تأمین‌کنندگان؛

- برقراری اتصال؛

- تبادل داده الکترونیکی (EDI) [60].

✓ موضوعات مربوط به پیاده‌سازی دربرگیرنده این موارد است:

- مدیریت ریسک؛

- تعریف حامیان؛

- مدیریت حامیان؛

- گزارش‌گیری و اندازه‌گیری؛

- بهبودهای مداوم و مستمر.

12. تدارکات الکترونیکی در کره جنوبی

دولت حاکم کره جنوبی به عنوان بزرگ‌ترین خریدار در کشور خود، از سیستم تدارکات الکترونیکی بر خط کره جنوبی (KONEPS) به منظور خودکارسازی تدارکات دولتی استفاده می‌کند و تمامی قوانین و سیاست‌ها را از طریق این سیستم اعمال می‌نماید. سیستم KONEPS با اهداف کارایی، شفاف‌سازی و چابکی اقتصادی راه‌اندازی شده است. پروژه تدارکات الکترونیکی کره جنوبی مسئولیت انجام تمامی خریدهای کالاها و خدمات در بخش دولتی را با ارزشی بیش از یک صد هزار دلار بر عهده دارد. همچنین عقد قراردادهای خدمات عمرانی که ارزش آن‌ها از سه میلیون دلار بیشتر باشد، از طریق این سیستم پیگیری می‌شود. بسیاری از اقدامات دولتی در بخش بازرگانی نیز با استفاده از چنین سیستمی رهگیری می‌شود. پیاده‌سازی این سیستم از سال 1997 آغاز و از سال 2002 وارد فرآیندهای تدارکات دولتی شده و هم‌اکنون در حال گسترش و افزایش بخش‌های مختلف آن است. این سیستم توانسته میان تأمین‌کنندگان و بنگاه‌های دولتی برای فرآیند تدارکات و خرید، ارتباطی مستقیم و بدون واسطه ایجاد کند، به گونه‌ای که کل فرآیند تدارکات به صورت الکترونیکی هدایت می‌شود. سیستم تدارکات الکترونیکی برخط کره جنوبی، سیستم‌های نرم‌افزاری بیش از 80 بنگاه دولتی و ارتباط بیش از 3900 نهاد دولتی و عمومی و 150.000 تأمین‌کننده کالاها و خدمات را به صورت یکپارچه در آورده است. این سیستم در سال 2007 تأمین تدارکاتی معادل 56 میلیارد دلار را مدیریت کرده است که در

مقایسه با روش سنتی تدارکات، حدود شش میلیارد دلار صرفه‌جویی کرده است. سهم بخش خصوصی در این صرفه‌جویی نزدیک به 90 درصد بوده و تنها 10 درصد آن نصیب دولت کره جنوبی شده است. با مقایسه آمارهای مربوط به قراردادهای و تعداد کارکنان در کشور کره جنوبی و استفاده از شاخصی به نام تعداد قرارداد به نسبت تعداد کارمند مشخص شده است که این سیستم موجب افزایش 394 درصدی کارایی در تدارکات شده است. در بخش مناقصات الکترونیکی نیز تا سال 2007 بیش از 21 میلیون شرکت کننده ثبت نام کرده و بیش از 20.000 مناقصه شرکت داشته‌اند. همچنین آمارهای جالبی در خصوص این سیستم به دست آمده است، به این صورت که روزانه 180.000 بازدید از وب سایت آن ثبت و بیش از 140.000 سند به صورت برخط مبادله می‌شود. آمارها نشان‌دهنده کاربردهای فراوان این سیستم و فراگیر بودن آن در طول مدت اجرا است. البته مجریان KONEPS پس از پیاده‌سازی اولیه، ویژگی‌های جدیدی را به صورت سالانه به قابلیت‌های کنونی افزوده‌اند. از جمله می‌توان به مدیریت اموال دولتی، مناقصه‌های الکترونیکی و بی‌سیم، سیستم اطلاع‌رسانی مبتنی بر موبایل و به‌کارگیری تکنولوژی RFID در مدیریت موجودی اشاره کرد که برخی از آن‌ها در حال پیاده‌سازی است. صفحه اصلی پورتال KONEPS برای کاربران تدارکات الکترونیکی کره جنوبی همانند یک پنجره واحد [61] عمل می‌کند. به این معنا که تمام اقداماتی که برای کاربران آن از اخذ مجوز گرفته تا پرداخت الکترونیک لازم است، از طریق این صفحه انجام می‌شود.

13. عوامل موفقیت

مجریان این پروژه پنج عامل را به عنوان عوامل موفقیت خود مطرح می‌کنند. عامل اول؛ عزم جدی دولت برای ایجاد تغییر در ساختارهای سنتی دولت و فرآیندهای مرتبط با تدارکات دولتی است، به گونه‌ای که کمیته ویژه‌ای از سال 1997 از سوی دولت مأموریت یافته تا زمان استقرار این سیستم، پیگیری اجرائیات این پروژه را بر عهده داشته باشد. عامل دوم؛ زیرساخت اینترنتی کره جنوبی است. بر اساس آمارها رسمی، نزدیک به 93

درصد کاربران خانگی از اینترنت سریع با پهنای باند بالا استفاده می‌کنند. این عامل تاثیر فراوانی بر فراگیری KONEPS داشته است. عامل سوم؛ به‌کارگیری صحیح مهندسی مجدد (BPR) و فناوری‌های نوین از جمله امضا دیجیتالی، رمزنگاری، مستندات الکترونیکی در این پروژه بوده است. عامل چهارم؛ آموزش صحیح کاربران این سیستم عنوان شده است. مرکز ارتباط با مشتری مستقلی برای راهنمایی کاربران ایجاد شده است، همچنین مرکز آموزش KONEPS برنامه‌های آموزشی مدونی برای کاربران تدارک دیده است. و در نهایت کارکنان حرفه‌ای و دارای روحیه اصلاح به‌عنوان عامل پنجم از عوامل موفقیت تدارکات الکترونیکی کره جنوبی معرفی شده است.

14. زیرساخت‌های تدارکات الکترونیکی

راه‌اندازی چنین پروژه‌ای بدون در نظر گرفتن زیرساخت‌های موردنیاز امکان‌پذیر نیست. امکان تبادل الکترونیکی اسناد (EDI) از مهم‌ترین زیرساخت‌های موردنیاز برای پیاده‌سازی تدارکات الکترونیکی است. این کار در کشور کره جنوبی از طریق استانداردسازی مستندات و الکترونیکی‌سازی آن‌ها بر پایه استانداردهای XML، SOAP و BP صورت گرفته است. از این رو تمامی مستندات دولتی و تجاری بر روی بستری سریع، ایمن و مطمئن میان بنگاه‌ها و سازمان‌ها مبادله شده و نیازی به فرآیندهای مبتنی بر کاغذ نیست. البته تحقق این کار مستلزم صرف زمانی دراز است، به‌طوری که در کشور کره جنوبی از سال 1997 انجام آن به‌عنوان زیرساخت پروژه‌های دولت الکترونیک از جمله تدارکات الکترونیک آغاز شده و همچنان ادامه دارد. پروژه الکترونیکی‌سازی اسناد در کره جنوبی با نام UTradeHub پیاده‌سازی شده است. این پروژه در سه سطح پایه، در حال توسعه و پیشرفته از سال 1997 تاکنون اجرا شده است. در سطح پایه؛ مستنداتی چون مجوزها، مانیفست‌ها و اسناد گمرک بر بستر EDI مورد مبادله قرار گرفت. در سطح دوم؛ بستر اینترنت مورد استفاده قرار گرفت و دامنه مستندات گسترش پیدا کرد، به‌طوری که اسناد مالی و بانکی نیز بر روی این بستر مورد تبادل قرار گرفتند. در سطح نهایی؛ EDI به‌طور کامل جای خود را اینترنت

خواهد داد و تبادلات اسناد به‌طور کامل بر مبنای بستر وب (Web-Based) صورت خواهد گرفت و هیچ سند کاغذی وجود نخواهد داشت. حتی محرمانه‌ترین مستندات نیز با تضمین امنیت لازم بر بستر اینترنت جابه‌جا خواهند شد. تمامی دستگاه‌های دولتی، بانک‌ها، شرکت‌های بیمه‌گذار، شرکت‌های حمل و نقل و کاربران، اسناد خود را از طریق این سیستم مبادله خواهند کرد. پروژه UTradeHub به‌دلیل استفاده از استانداردهای بین‌المللی، امکان تبادل اسناد میان کشورهای دیگر از جمله ژاپن و کانادا را فراهم نموده است. وضع قوانین لازم، از جمله زیرساخت‌های تدارکات الکترونیکی به‌شمار می‌رود. در صورت فقدان قوانین شفاف و صریح، به‌کارگیری راه‌حل‌های نوین مبتنی بر فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی در تدارکات ممکن نخواهد بود. این مساله دولت کره را از سال 2001 به خود مشغول داشته است. استانداردسازی شناسایی، طبقه بندی و کدگذاری اقلام و محصولات نیز از ارکان ایجاد تدارکات الکترونیکی به‌شمار می‌رود که منجر به شناسایی بهتر محصولات و اقلام شده و بسیاری از هزینه‌های زائد را کاهش خواهد داد. در پروژه تدارکات الکترونیکی کره، طبقه بندی و کدگذاری محصولات بر پایه استاندارد طبقه‌بندی و کدگذاری سازمان ملل (UNSPSC) صورت گرفته و مجریان طرح با بومی‌سازی آن مطابق با نیازهای پروژه به کدگذاری محصولات کشور کره پرداخته‌اند. سیستم کدگذاری محصولات کشور کره جنوبی با نام E-Catalogue از سال 1997 اقدام به ثبت اطلاعات کالاها و خدمات نموده و هم‌اکنون بانک اطلاعاتی کاملی از محصولات را در بر گرفته است. آمارهای به دست آمده نشان می‌دهد تا سال 2006 بیش از 780.000 قلم کالا و خدمت در این سیستم دارای کد اختصاصی و کاتالوگ هستند.

نتیجه‌گیری و ملاحظات

مبارزه با فساد اداری به دلیل تعدد عوامل شکل‌دهنده آن و گستردگی اثرات چندگانه آن مستلزم عزم ملی، خواست همگانی و جدیت دولت است. این مبارزه باید ساختار یافته، هماهنگ و برنامه‌ریزی شده باشد و تمام ابعاد را که بر فساد اداری اثر

می‌گذارد، در برگیرد. چرا که در غیر این صورت فساد به صورت ریشه‌ای حل نمی‌شود. از این رو، به منظور مقابله جدی با فساد باید ضمن شناسایی همه ابعاد شکل‌دهنده فساد در جامعه ایران و بررسی سطح و عمق فساد در این جامعه، راه‌حل‌های مختلف تجزیه و تحلیل شود و بهترین راه‌حل برای این مهم، در نظر گرفته شود. تجربه ایران در مبارزه با فساد و وضعیت موجود کشورمان، نشان می‌دهد که به منظور مقابله با فساد، ضمن آن که همه سازمان‌ها باید بسیج شوند، نیازمند اصلاح ساختار و نظام‌های موجود است. برای این منظور باید در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و مدیریتی و زیرساخت‌های آن اصلاحاتی انجام داد، که به بعضی از آن‌ها در شکل (3) اشاره شده است. در صورت اصلاح زیرساخت‌ها، می‌توان امیدوار بود که با عوامل شکل‌دهنده فساد، مبارزه شده است.

برای مقابله با فساد باید تمهیداتی اندیشید که:

- فضائل و سجایای اخلاقی جامعه رشد و گسترش پیدا کند و ایمان به خدا و معاد گسترش یابد.
 - عوامل و شرایطی که موجب ارتکاب فساد می‌شوند یا زمینه‌هایی که ارتکاب فساد را تسهیل می‌کنند، کاهش یابد.
 - انگیزه افراد برای ارتکاب فساد کاهش یابد.
 - هزینه کسانی که - با وجود کاهش عوامل محرک و موجب برای ارتکاب فساد - به دلیل زیاده طلبی و سودجویی افراطی قصد ارتکاب به آن را دارند، افزایش یابد تا در تحلیل هزینه و فایده انجام عمل مذکور، ارتکاب به جرم را مقرون به صرفه ندانند.
 - زمینه را برای نظارت مردم فراهم کند و در اقدامات پیشگیرانه یا سرکوب‌گرانه‌ای که دولت متولی آن است، از مشارکت مردم در حداکثر ممکن بهره‌برداری شود.
- به‌عنوان مؤثرترین گام در زمینه رفع فساد اداری در بخش بازرگانی می‌توان به سیستم تدارکات الکترونیکی اشاره نمود. سیستم KONEPS توسط برخی از سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان بهترین سرویس تدارکات الکترونیک در دنیا معرفی شده است. سازمان ملل متحد در سال 2003 جایزه رتبه نخست خدمات عمومی را به این سیستم اهدا کرد. همچنین در سال

2007 موفق به اخذ جایزه E-Asia در حوزه خدمات عمومی شده است. این سیستم اخیراً توسعه بین‌المللی داشته و در برخی از کشورهای آسیایی نیز اجرا شده است و مزایای ملموسی را برای بخش بازرگانی آن‌ها به ارمغان آورده است. یکی از توانمندی‌های این سیستم کاهش فساد در فرآیند تدارکات است. به‌عنوان مثال استقرار سیستم تدارکات الکترونیکی برخط کره در کشور هند سبب شده است مصادیق فساد اداری در بخش بازرگانی این کشور به طور چشم‌گیری کاهش یابد. این سیستم در سال 2008 از رد و بدل شدن بیش از چهار میلیارد دلار رشوه در بخش بازرگانی هند جلوگیری کرده است. این امکان از طریق حذف ارتباط چهره به چهره میان تأمین‌کنندگان و مأمورین خرید و سایر کارکنان بخش بازرگانی کشور هند فراهم شده است. در پایان ذکر این نکته خالی از لطف نیست که وزارت بازرگانی جمهوری اسلامی ایران نیز مطالعات گسترده‌ای را با همکاری هم‌تای کره‌ای خود به‌منظور استفاده از سیستم تدارکات الکترونیکی در کشورمان آغاز کرده و توسط سازمان‌های ذی‌ربط اقدام به راه‌اندازی زیرساخت‌های لازم مانند نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالا و خدمات ایران، ملت کارت اصناف، ساماندهی شرکت‌های پخش و مواردی دیگر نموده است.

پی‌نوشت

1. اثنی عشری، 1381، ص 51.
2. صالحی، 1388، ص 111.
3. Transparency International (TI).
4. حبیبی، 1375، ص 8-9.
5. International Anti- Corruption Conference (IACC).
6. Corruption Perception Index (CPI).
7. ربیعی، 1383، ص 48.
8. Bribe Payers Index (BPI).
9. دادگر، 1383، ص 35.
10. Corruption.
11. World Bank, 1997, p: 112.
12. الوانی، 1379، ص 68.

13. زاهدی، 1379، ص 59.

49. مؤسسه تحقیقاتی تدبیر، 1382، ص 29.

50. باقری، 1388، ص 34.

14. Tanzi, 1994, p: 139.

15. J.S.Nye.

16. Nye, 1967, p: 64.

17. Gunnare Myrdall.

18. Myrdall, 1968, p: 188.

19. Mc Mullan.

20. Friedrich, 1972, p: 89.

21. Administrative Corruption.

22. هیوود، 1381، ص 72.

23. Rose-Ackerman, 2002, p: 187.

24. Electronic-procurement.

25. Business to Business.

26. Business to Consumer.

27. Maintenance, Repair and Operating.

28. Bartels, 2007, P:39.

29. خضری، 1381، ص 71.

30. Lancaster, 2001, p:187.

31. Liis Liiv, 2004, p:98.

32. Professionalism.

33. Goodie, 1998, p:158.

34. Jain, 2001, p:89.

35. همدمی، 1383، ص 43.

36. Treisman, 2000, p: 122.

37. Paldam, 2002, p: 168.

38. فرخ سرشت، 1383، صص 82-83.

39. EU Accession, 2002, p: 141.

40. Klitgaard, 1991, p: 89.

41. Ackerman, 1991, p: 76.

42. قلی‌پور، 1385، ص 63.

43. Executive Summary, 2000, p: 88.

44. Credit Card.

45. میدری، 1381، صص 35-40.

46. عباس‌زادگان، 1383، ص 31.

47. فرهادی‌نژاد، 1380، ص 24.

48. دفتر مطالعات اقتصادی، 1386، ص 11.

51. Request For Information.

52. Request For Tender.

53. Request For Purchase.

54. Request For Quote.

55. Enterprise Resource Planing.

56. Financial Management Information System.

57. urchase Card.

58. Expense Management System.

59. Evaluated Receipt Settlement.

60. Electronic Data Interchange.

61. Single Window.

منابع

اثنی عشری، جمشید، بایدها و نبایدهای مبارزه با فساد، بینش سبز، شماره 5، 1381.

باقری اصل، رضا؛ علیرضا، طلوع، راهنمای جامع تهیه و تدارکات الکترونیکی کالا و خدمات (مناقصه‌گذاری الکترونیکی)، تهران، دفتر فناوری‌های نوین، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، 1385.

باقری، محمد، خرید به روایت KONEPS (بررسی سیستم تدارکات الکترونیکی کره جنوبی)، ماهنامه تحلیلگران عصر ارتباطات، شماره 30، 1388.

حیبی، نادر، فساد اداری (عوامل مؤثر و روش‌های مبارزه)، تهران، انتشارات وثقی، 1375.

خضری، محمد، گزارش پژوهشی علل ایجاد و گسترش فساد در نظام بانکی کشور، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، 1381.

دادگر، حسن؛ معصومی نیا، فساد مالی، چاپ اول، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان، 1383.

ربیعی، علی، زنده باد فساد، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1383.

AGIMO (Australian Government Information Management Office), "Strategic Guide to E-procurement", 2006. www.agimo.gov.au.

Bartels, Andrew, The Forrester, Wave™: E-Procurement Solutions", Q2. 2007, www.forrester.com.

Bruntti, A. & Weder, B, A Free Press is Bad News for Corruption, *Journal of Public Economics*, No.87, 2003.

Eu Accession Monitoring Program, Corruption and Anti-Corruption Policy, 2002.

Executive Summary, Progress in the Fight Against Corruption, 2000.

Friedrich, Carl j., The Pathology of Politics, New York, Harper and Row, 1972.

Goodie, A.W. & Stasavage, D, A Framework for the Analysis of Corruption, Crime, Law & Social Change, No.29, 1998.

Jain, A.K, Corruption: A Review, *Journal Economic Surveys*, Vol.15, No.1, 2001.

Klitgaard, R. Controlling Corruption, University of California Press, 1991.

Lancaster, T.D, & Montinalo, G.R, Comparative Political Corruption: Issue of Operationalism and Measuremen, *Studies in Comparative International Development*, 2001.

Liis Liiv, Mari, The Causes of Administration Corruption. Hypotheses for Central and Eastern Europe, University of Tartue, 2004.

Myrdall, Gunnar, Asian Drama, New York, Pantheon, 1968.

Nye, js, "Corruption and Political Development: A Cost Benefit Analysis," *American Political Science Review*, 1967.

Paldam, M, the Cross-Country Pattern of Corruption: Economics, Culture and the Seasaw

زاهدی شمس السادات، مدیریت فراملیتی و جهانی، نگرش تطبیقی، تهران، انتشارات سمت، 1379.

صالحی، جواد، فساد اداری؛ مفهوم، علل و آثار آن، ماهنامه کانون، شماره 102، اسفند 1388.

عباس زادگان، سید محمد، فساد اداری، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، 1383.

فرخ سرشت، بهزاد، بررسی عوامل موثر در بروز فساد اداری به‌منظور ارائه الگویی جهت کاهش اثرات آن در روند توسعه جمهوری اسلامی ایران، دانش مدیریت، شماره 66، پاییز 1383.

فرهادی نژاد، محسن، فساد اداری و شیوه‌های کنترل آن، از سلسله مقالات دریافتی در دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی، مرداد ماه 1380.

قلی پور، رحمت ا...، تحلیل رابطه الگوی حکمرانی خوب و فساد اداری، فرهنگ مدیریت، شماره 10، پاییز 1384.

قلی پور، رحمت ا...، نیک رفتار، طبیه، فساد اداری و راه کارهای مناسب برای مبارزه با آن، تهران: نشریه مجلس و پژوهش، شماره 53، 1385.

مؤسسه تحقیقاتی تدبیر، فساد مالی و اقتصادی (ریشه‌ها، پیامدها، پیشگیری و مقابله)، تهران، چاپ اول، جلد اول، 1382.

معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی، تحلیل فساد مالی، اقتصادی و بازرگانی، تهران، دفتر مطالعات اقتصادی، 1386.

میدری، احمد، سازگاری انواع حکمرانی شرکتی با اقتصاد ایران، پایان نامه دکتری، تهران، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران، 1381.

همدمی خطبه سرا، فساد مالی: زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، چاپ اول، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، 1383.

هیوود، پل، فساد سیاسی، ترجمه طاهری، محمد، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، 1381.

الوانی، سید مهدی، مدیریت عمومی، تهران، نشر نی، 1379.

Ackerman, Rose, Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform, Cambridge University Press, 1991.

- International Monetary Fund, Washington D.C, 1994.
- Treisman, D, the Causes of Corruption: A Cross-National Study, *Journal of Public Economics*, No.76, 2000.
- World Bank, Helping Countries to Combat Corruption, The Role of World Bank, 1997.
- Dynamics, *European Journal of Political Economy*, Vol.18, 2002.
- Ratan, Neel, "E-Procurement Security & Audit Requirements", 2006. www.pwc.com.
- Rose-Ackerman, Susan, "the Challenge of Poor Governance and Corruption", Copenhagen Consensus 2002.
- Tanzi vito, corruption government activities, and markets, *IMF working papers*, wp/99/94,

